

НИЖИНСЬКА СТАРОВИНА

КРАЄЗНАВЧА МОЗАІКА

Герентьсва Олена (Київ)

ГРЕЦЬКІ КУПЦІ БРАТИ ЗОСИМАДІ ТА “ЕЛЛІНСЬКА БІБЛІОТЕКА” (1804-1815)

Серед відомих грецьких родин, то залишили помітний слід в історії грецької діаспори в Україні була родина купців Зосимадів. Культурно-освітня та благодійна діяльність купців неодноразово привертала увагу істориків. Вихідні з Греції, рятуючись від репресій з боку османської влади, переїхали спочатку до Ліворно, потім до Москви і, нарешті, до Ніжина, де стали членами Ніжинського грецького братства.

Брати Зосимади прагнули поліпшити своє матеріальне становище за рахунок купецької справи і, використовуючи можливості, що відкрилися для них, швидко розбагатіли. Їхня благодійна діяльність сприяла збереженню грецької культури й поширенню новогрецької мови та освіти.

Видатною справою братів Зосимадів в галузі освіти було фінансове забезпечення перевидання праць давньогрецьких класиків, що здійснювалося грецьким просвітителем Адамантісом Кораїсом (котрий через переслідування турецького уряду був змушений більшу частину життя провести у Парижі). Біля джерел “Еллінської бібліотеки” стояв один з братів Зосима – Михайло [4, 580]. Контакти А. Кораїса з братами Зосимадами почалися ще задовго до того, як вони стали співпрацювати в підготовці “Еллінської бібліотеки”. Зустріч грецького просвітителя із Зосимадами відбулася на ґрунті Новогрецького Просвіщення: любов до батьківщини та щире прагнення визволення Греції від османського ярма привернули їх один до одного.

Визначну роль в організації перевидання праць давньогрецьких класичних авторів відіграли зв'язки друзів А.Кораїса, серед яких був Ф.Спаніолакис, котрий проживав у Ліворно. Активна діяльність останнього в області книговидавництва сприяла тому, що виникла ідея створення спеціального видання, до якого могли б увійти праці давньогрецьких класиків. О.Василіу висловив ідею перевидання праць давньогрецьких авторів під загальною назвою “Еллінська бібліотека”. [6, 114]

Ініціаторами цього унікального видання стали видатні просвітителі Михайло Зосима, Адамантіс Кораїс та Олександр Василіу. Головною метою видання вони вважали просвіщення греків. Історії створення “Еллінської бібліотеки” присвячена

стаття близького друга А.Кораїса А.Заскалакі, що була надрукована в журналі “Логос Ерміс” [2,700-701]. А.Кораїс довгий час вагався, чи варто брати на себе відповідальність за видання “бібліотеки”, вказуючи на великі витрати, хоча й бачив тверде бажання Михайла Зосима взяти на себе усі фінансові витрати. Про це він писав своєму другові Олександру Василіу в листопаді 1804 року. Але останній зумів переконати А.Кораїса прийняти остаточне рішення видавати “Еллінську бібліотеку” [6, 118].

3 жовтня 1804 року за допомогою О.Василіу, який в цей час працював у Відні, було видане “Звернення” про початок випуску “Еллінської бібліотеки” [3, 1]. Воно стало вступним словом до першого тому видання і називалося “Προδρομος” (грецькою мовою – предтеча, передвісник). В цьому зверненні А.Кораїс обґрунтовував актуальність і необхідність перевидання класичних творів давньогрецької літератури, підкреслюючи, що ці книги допоможуть при вивченні грецької мови. Він радив грекам-батькам купувати видання “Еллінської бібліотеки”, щоб виховувати і навчати своїх дітей на кращих творах давньогрецької літератури. Звернення про випуск книг було передане братам Зосимадам

Підготовка першого тому “Еллінської бібліотеки” здійснювалося при тісному співробітництві Адамантиса Кораїса з Олександром Василіу. А.Кораїс підготував доповнення, коментарі і виправлення текстів, необхідні при виданні давніх текстів, щоб вони були зрозумілими сучасному читачеві. “Вступ” був готовий вже у грудні 1803 року, а в січні наступного року твори, що увійшли до 1 тому під назвою “Вступ до “Еллінської бібліотеки”, були надруковані в Парижі. Цей том містив твори Клавдія Іллінау, Геракліда Понтійського, Миколи Дамаскіна з додатками та коментарями А.Кораїса. Видавці “Еллінської бібліотеки” поділяли погляди видатного давньогрецького мислителя Платона: “Освічена Людина – це правильна Людина”.

Як тільки перший том побачив світ, його почали розсилати в Грецію та грецьким закордонним громадам. Були видані окремі примірники у розкішних обкладинках. Вони призначалися для передачі відомим грекам. Брати Зосимади одержали ящик розкішно виданого 1 тому. Михайло Зосима направив кілька екземплярів нововиданої книги в своє рідне місто Яніну для бібліотеки школи, у якій він колись навчався.

Другий том “Еллінської бібліотеки” був виданий у серпні 1807 року під назвою “Виступ і послання з доповненнями й коментарями про грецьку освіту та мову, видане на пожертвування братів Зосимадів. Частина 1. Париж, 1807 р.” У вересні цього ж року А.Кораїс надсилає цей том в закордонні грецькі громади для широкої презентації видання. У II-й том увійшли праці Сократа. Про цей том французький професор Боссонаде написав таку красномовну рецензію: “видання творів Сократа – це справжній здобуток мистецтва” [3, 98-99]. Давньогрецький мислитель Сократ вважався в грецькому світі родоначальником загальної освіти.

На кошти братів Зосимадів була видана “Іліада” Гомера – безсмертний твір поета, що стоїть біля витоків грецької літератури. Наприкінці 1808 року був опублікований двотомник творів Плутарха.

В роботі над підготовкою видання виникали певні труднощі, пов’язані у першу чергу із затримкою коштів. Несвочасне надходження грошей від Михайла Зосимаса примусило А.Кораїса призупинити на деякий час видання книг. Він зміг відновити

роботу тільки тоді, коли оплатив друкарські витрати, узявши гроші в борг на ім'я Зосимадів. Невдовзі він узявся за підготовку до видання твору Полієна “Військові хитрощі”. Ця праця складалася з 8 книг, у яких описувалися діяння полководців та інших осіб під час Парфянської війни. В описах військових дій Полієн спирався на грецькі та римські джерела, чим і була особливо цікава ця книга.

Співробітництво А.Кораїса з М.Зосимою було нерідко сповнене образами і непорозуміннями. Відносини між видавцями “Еллінської бібліотеки” були напруженими. Михайло Зосима неодноразово повідомляв А.Кораїсу, що через хворобу та брак часу він висилає гроші із запізненням. Але для грецького просвітителя це не було виправданням, оскільки справа, яку вони задумали, вимагала постійної фінансової підтримки. А.Кораїс часто спізнювався з оплатою типографських послуг. Нерідко він друкував чергові томи “Еллінської бібліотеки”, позичивши гроші в борг. Постійні хвилювання викликали в А. Кораїса проблеми із здоров'ям. Через затримку фінансування у А.Кораїса був борг на 8 тис. франків, а М.Зосима не відповідав на прохання надіслати необхідні для видання і оплати типографських послуг гроші. 1807 року їхні взаємини були настільки напруженими, що А.Кораїс думав про те, щоб розірвати стосунки із Зосимадами і припинити видання “Еллінської бібліотеки” [6, 132-136].

У 1809 році А.Кораїс у своєму листі до приятеля О.Василіу повідомляв, що одержав від Михайла Зосима листи, у яких грецький купець повідомив, що з 8 тис. заборгованих франків він може вислати тільки 2 тис., і пояснює своє тривале мовчання серйозною хворобою [6, 137]. Про тяжку хворобу Михайла Зосима А.Кораїс навіть не підозрював і недооцінював, що грецький купець-меценат неодноразово говорив про це. І не тільки хвороби, але також активні зайняття Михайла Зосима торговими та дипломатичними справами не давали останньому можливості повною мірою приділяти час питанням видання “Еллінської бібліотеки”. Незважаючи на величезне навантаження в роботі, грецький купець намагався виконати свою обіцянку і постійно фінансував видання книг. 1 липня 1809 р. у віці 47 років Михайло Зосима помер у Ліворно і був похований на цвинтарі грецької громади цього міста.

Грецький поет Андреас Кальвас, що перебував у той час в Ліворно, сповістив про смерть М.Зосима в Грецію. Він був занепокоєний, що робота над виданням “Еллінської бібліотеки” може бути припинена. Позиція А.Кораїса була досить твердою. Його не стільки схвилювала смерть Михайла Зосима, як цікавило фінансове забезпечення видання “Еллінської бібліотеки”.

Співробітництво просвітителя А.Кораїса з купцем М.Зосима дало поштовх для активної просвітительської діяльності багатьох меценатів, що проживали в закордонних грецьких громадах. Грецький історик Гудес писав, що “якби не було братів Зосимадів, то неможливим би було видання “Еллінської бібліотеки”. [1, 25] Припинення надходжень коштів з боку Зосимадів було важким ударом для А.Кораїса. Однак, випуск видання не припинився. На зміну Зосимадам прийшли інші меценати-купці, співвітчизники з острова Хіос. Нерідко використовуючи свої особисті збереження, А.Кораїс продовжив випуск “Еллінської бібліотеки”.

Це унікальне просвітницьке видання мало величезне значення. Воно сприяло розвитку класичних наук й поширенню освіти не тільки в Греції, але й в Європі,

зробило значний внесок в розвиток новогрецької літературної мови та у справу звільнення Греції від османського ярма.

Брати Зосимади вели скромний спосіб життя, намагалися усі сили віддати служінню високим ідеалам. У них не було спадкоємців, і свій величезний капітал вони віддали на благо церкви і грецького народу. Грецькі купці, брати Зосимади, надали велику матеріальну допомогу в поширенні грецької культури в Україні та Росії. Приклад служіння справі просвіщення поневоленої батьківщини, поданий братами Зосимадами, викликав своєрідне змагання серед багатих грецьких купців тодішньої Російської імперії. Вони теж почали жертвувати свої капітали на благодійні цілі, національно-просвітницьку діяльність. Без фінансової підтримки Зосимадів не змогли б побачити світ чимало праць А.Кораїса, Н.Теотокіса, Є.Булгаріса та інших просвітителів. Тільки за рахунок коштів братів Зосимадів було видано близько 60 книг, котрі поширювалися безкоштовно серед грецької молоді, яка прагнула до освіти [5, 100-104]. Коштами братів Зосимадів було відкрито чимало грецьких навчальних закладів. На кошти купців-меценатів грецька молодь одержувала освіту в європейських університетах. В цілому, без жертвовної діяльності братів Зосимадів грецьке суспільство не змогло б отримати відповідної освіти і виявилось б недостатньо ідейно підготовленим до національно-визвольної революції 1821 року.

ЛІТЕРАТУРА

1. Γουδα Αναστ. Παράλληλοι Βίοι. Τομ. Γ. – Αθήνα, 1870.
2. Δασκαλάκη Αλ. Ο Κοραΐς και Κοδρικάς. – Αθήνα, 1966.
3. Θεριανού Διον. Αδαμαντίος Κοραΐς. Τεργεστή, 1890.
4. Κομμα Κον. Ιστορία Ανθρώπων Πραξεων τομ. 1.Β – Βιεννη, 1832.
5. Μπεττή Σ. Ηπειρωτική ευποιεμα. – Γιαννίνα, 1982.
6. Μπεττή Σ. Οι Ζωσιμαδες. – Ιωαννίνα, 1990.

Онищенко Надія (Ніжин)

НІЖИНСЬКІ ДРУЗІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У Ніжин Тарас Шевченко приїхав у 1846 році, подорожуючи Україною разом з Олександром Афанасьевич-Чужбинським. Його привабила можливість побачитися з Іваном Сошенком. Так, принаймні, вважає дослідник Петро Жур. Але спогади сучасників Шевченка переконують нас у тому, що вже відомий тоді поет і Художник знав про ніжинську літературну школу. Адже саме ніжинці відіграли виняткову роль у його житті – викупили з кріпацької неволі.

Подія, як ми знаємо, відбувалася в Петербурзі. І це дає привід для деяких росіян вважати, що саме вони дали волю малоросійському митцю.

Справді, все почалося у Літньому саду. Українець з Богуслава, учень Петербурзької академії мистецтв Іван Сошенко помітив убогого молодика, який змальовував античну статую. Першим відзначивши малярський хист Тараса, він до кінця життя не міг змиритися з його поетичним даром. Це Сошенко відкрив